

Sedm pražských dnů Ivo Masaříka

Deníkové záznamy o invazi armád Varšavské smlouvy do ČSSR v srpnu 1968

Letos uplyne padesát let od invaze armád pěti států Varšavské smlouvy do Československa. Přestože je velká část tehdejšího dění zmapována a postup okupačních vojsk známe téměř hodinu po hodině, stejně jako reakce čs. politické reprezentace, i dnes se objevují nové neznámé materiály, které nám umožňují nahlédnout do událostí vzdálených desetiletí. O „velkých dějinách“, historii mezinárodních vztahů a vnitropolitických dějů, toho víme poměrně dost (nové pohledy na události by nepochybně přineslo odtajnění dokumentů v sovětských archivech, které je však nejspíše ještě daleko). V srpnu 1968 se ovšem proti invazi vojsk pěti států Varšavské smlouvy postavili takřka všichni Češi i Slováci, a tak vzpomínky každého jednotlivce pomáhají dotvořit mozaiku sice krátkého, ale paměťhodného vzepětí národů ve středu Evropy.

Ivo Masaříkovi bylo v době Pražského jara sedmadvacet let, dva roky předtím ukončil studium na Vysoké škole chemicko-technologické (VŠCHT) v Praze, poté nastoupil ke Generálnímu ředitelství Hasičského záchranného sboru (GŘHZS), tehdy nazývaného Hlavní inspekce požární ochrany, v Praze, kde také bydlel. V letech 1969 až 1971 pracoval v Ústavu makromolekulární chemie a v Ústavu sdělovací techniky. Poté se vrátil ke GŘHZS, kde pracoval v oboru požárního výzkumu a zkušebnictví a nakonec jako ředitel Technického ústavu požární ochrany GŘHZS, v současné době je ve starobním důchodu. Písmácký talent zdědil nejspíše po svém otci, JUDr. Františku Masaříkovi, který působil u justiční služby Československé armády, odkud byl z politických důvodů propuštěn v roce 1949 a poté spolu s dalšími komunistům nepohodlnými důstojníky zařazen do Tábora nucené práce (TNP) Mírov. Prakticky celý život si vedl deník, rukou a na psacím stroji psané texty obsáhly nakonec neuvěřitelných 12 000 stran. Výběr z jeho vzpomínek vztahující se k TNP Mírov vyšel tiskem.¹

1 JUDr. František Masařík (1902–1989) vystudoval reálné gymnázium v Bučovicích a Právnickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně. V roce 1930 vstoupil do justiční služby Československé armády, v letech 1939–1945 byl úředníkem protektorátního ministerstva školství. Po válce se vrátil do armády, byl povýšen na podplukovníka justice a nastoupil službu u 4. oddělení ministerstva národní obrany a stal se přednostou skupiny vojenských nadací a fondů. V červnu 1949 byl poslán na zvláštní dovolenou, o měsíc později na dovolenou s čekáním a v březnu 1950 propuštěn do zálohy. V září téhož roku byl zatčen a odvezen do TNP Mírov. V červnu 1951 rozhodla Komise pro TNP Mírov o jeho propuštění pro neoprávněnost internace. Následně pracoval v dělnických profesích, teprve v šedesátých letech mohl získat úřednické zaměstnání. Od roku 1962 měl sice nárok na starobní důchod, ale aby uživil syna a dceru na studiích, pracoval ještě dalších devět let. V roce 1965 obdržel od MNO omluvu, byla mu navržena hodnost a dostal jednorázovou finanční výpomoc. Plně rehabilitován byl až v roce 1991, kdy byl mimořádně povýšen do hodnosti plukovníka in memoriam. Více k němu TOMEK, Prokop: Jan Masaryk naposled. Jedno z posledních veřejných vystoupení Jana Masaryka podle deníkových záznamů Františka Masaříka. *Paměť a dějiny*, 2017, roč. 11, č. 4, s. 82–86 a TÝŽ (ed.): *Tábor nucené práce Mírov ve vzpomínkách plukovníka in memoriam JUDr. Františka Masaříka*. MO ČR – VHÚ, Praha 2017.

Ivo Misařík své vzpomínky začal psát ráno 21. srpna 1968, kdy se z rozhlasu dozvěděl, že republiku obsazují vojska pěti armád zemí Varšavské smlouvy. Tak jako tisíce dalších občanů vyrazil do ulic. Nezapojil se přímo do aktivního odporu proti okupantům, místo toho celé dny křížoval centrum Prahy a zaznamenával a fotil průběh okupace. Přes den pozoroval a večer své poznatky zapisoval, jeho záznamy jsou tedy svědectvím z první ruky. Text vyžadoval minimální editaci (pravopis byl přizpůsoben současným pravidlům, překlepy a drobné chyby byly opraveny, v hranatých závorkách jsou doplněna chybějící slova a jména), v podstatě pouze přidání stručného poznámkového aparátu (obecně známé osoby a věci komentovány nejsou, stejně jako osoby a události, k nimž se nepodařilo zjistit podrobnosti). Fotografie pořízené autorem záznamu jsou veřejnosti zpřístupněny vůbec poprvé.

Své záznamy zakončil Ivo Misařík povzdechem, že snad jednou dojde k politickým změnám v celém sovětském bloku a tento vývoj se odrazí i v politice Moskvy. V tom se jeho odhad ukázal správný, druhá předpověď, že se těchto změn jeho generace nejspíše nedočká, se naštěstí nesplnil.

Středa, 21. srpna 1968

Jako obvykle před šestou hodinou ranní zapínám rádio. Tu slyším reprodukci nějakého prohlášení, že stojíme za naším prezidentem a dalšími [politiky], a připadá mi to poněkud neobvyklé. I hlas zpravodajův zní poněkud jinak. Vzápětí vstupuje do našeho pokoje soused a zpravuje nás o tom, že jsme od včerejšího večera směrem od Karlových Varů obsazování vojsky Varšavské smlouvy.² Nevěřím tomu a považuji to za nějaké obnovené vojenské cvičení v západních Čechách. A právě tak vzápětí opakuje hlasatel celou zprávu, tj. že včera večer 20. srpna 1968 kolem 11. hod. překročila vojska Varšavské smlouvy naše hranice a vstoupila na naše území.³ Během noci postupovala do vnitrozemí a nyní jsou asi 10 km od Plzně. Tak to by mohla být během dopoledne v Praze, myslím si a zároveň se vzpomínám z prvního, největšího překvapení. Během přípravy snídaně slyším jakoby hřmot tanků, a když se vrátím z kuchyňky do pokoje, vidím oknem, jak po silnici směrem k Liboci jede několik vojenských nákladních automobilů. Jsou to vozy zn. ZIL⁴. Teď je tedy docela jasné, že už jsou zároveň i zde v Praze! Posnídám, vypínám přijímač a jdu na autobus.⁵ Na stanici se dozvídám, že tramvaje z Bílé hory již nejezdí, přesto nasedám na autobus č. 108, který jede ještě normálně na Bílou horu. Cestou slyším hovor týkající se násilného nočního obsazení ruzyňského letiště.⁶ Na Bílé hoře tramvaje skutečně žádné a autobus zde končí. Přesedám na další autobus linky 108, který pokračuje na Petřiny. A už zároveň vidíme menší sovětské jednotky v pohybu podél kolejí směrem ku Praze, lehké kanony. Lidé v autobuse mají tranzistorové přijímače, takže se dozvídáme další. Dle zpráv je Praha prakticky zcela obsazena sovětskými tanky a obrněnými transportéry, které se blíží ze všech stran do středu města, a jde pochopitelně o rozhlas. Hlasatelé vyzývají

- 2 Jednalo se o jednotky sovětské armády postupující z území tehdejší Německé demokratické republiky. Na Prahu směřovala ze severu přes Ústí nad Labem, Litoměřice a Kralupy nad Vltavou 20. gardová armáda, na Plzeň a Karlovy Vary mířila 1. gardová tanková armáda, jejíž 11. gardová tanková divize se stočila k Praze a obsazovala okolí Pražského hradu a levý břeh Vltavy.
- 3 Krátce před druhou hodinou ranní 21. 8. 1968 začal hlasatel Vladimír Fišer v rozhlase informovat o invazi vojsk pěti států Varšavské smlouvy. Po několika prvních větách se jeho hlas na hlavních vysílačích ztratil, na příkaz ředitele Ústřední správy spojů Karla Hoffmanna (1924–2013) byly totiž vypnuty. Celé prohlášení tak bylo slyšet jen v rozhlase po drátě. Znovu se vysílače podařilo spustit až po několika hodinách. Hoffmann se později hájil tím, že šlo o plánovanou údržbu a vysílače po jejím ukončení nechal znovu naběhnout.
- 4 Tato automobilka, stále vyrábějící osobní i nákladní vozy a autobusy, byla založena v roce 1916 jako AMO (Avtomobilnoje Moskovskoje Obščestvo, tedy Moskevská automobilová společnost). V letech 1931–1956 nesla název ZIS (Zavod imeni Stalina), ale po odsouzení Stalinových zločinů byla přejmenována podle jejího dlouholetého ředitele Ivana Alexejeviče Lichačeva (1896–1956) na ZIL – Zavod imeni Lichačeva.
- 5 Ivo Masařík tehdy bydlel na ubytovně ministerstva vnitra u ruzyňské věznice.
- 6 Ve večerních hodinách 20. srpna přistálo na letišti v Ružyni několik sovětských leteckých speciálů s početnou skupinou civilistů. Část z nich se později podílela na obsazení letiště, zbytek odjel pomáhat invazním silám do města. Ve 23.35 hod. skupina StB pod vedením náčelníka odboru pohraničních kontrol plk. Jiřího Doležala zahájila akci k zajištění letiště. Zhruba ve dvě hodiny v noci začal letecký výsadek 7. gardové výsadkové divize. Každou minutu na pražském letišti přistávaly letouny s vojáký, tanky a obrněnými transportéry. Celkem přistálo asi 220 letadel An-12 a An-24. Viz BENČÍK, Antonín: *Operace „Dunaj“*. *Vojáci a pražské jaro 1968. Studie a dokumenty*. ÚSD AV ČR, Praha 1994, s. 120.

obyvatelstvo ke klidu a prosí občany, aby se neshromažďovali u budovy čs. rozhlasu na Vinohradech, kde již vzniká zábranná bariéra vozů. Autobus končí na Větrníku⁷, podařilo se mi dostat se do autobusu linky 134 a pokračovat dále do města. Přijímače hlásí, že sovětské tanky jsou již u budovy rozhlasu a hlasatel pochopitelně očekávají, že budou donuceni přestat vysílat. Je asi půl osmé. Zároveň hlasatel upozorňuje na to, že jakmile bude přímé obsazení budovy v dohledu, zazní na znamení nuceného ukončení vysílání čs. hymna. Za chvíli k tomu opravdu dochází a je to podivný pocit...⁸

Autobus končí na Letné. Cestou jsem stačil zahlédnout, jak sovětsí vojáci obzazují politickou akademii u Prašného mostu.⁹ Vystupují a nezbývá nic jiného než pokračovat pěšky. Všude na ulici [jsou] skupinky lidí, další procházejí různými směry, je cítit to náhlé překvapení, napětí, obavy. Již během jízdy jsem viděl velké fronty lidí u obchodů s potravinami, což jest pochopitelné, vždyť nevíme, co všechno bude dále. Pokračuji tedy pěšky do středu [města], nejbližší to bude přes Letenskou pláň, po schodech dolů a přes Staroměstské náměstí. Někde tam u schodů slyším z centra série výstřelů. Dole u vjezdu na Čechův most vidím první pozici sovětských okupantů – těžké tanky, kanony. Vpravo u budovy předsednictva vlády¹⁰ je zatarasěný průjezd – opět tanky. Přes most vozidla nepouštějí, dělají dokonce potíže sanitnímu vozu. Za Čechovým mostem vpravo stojím chvíli v hloučku, který se vytvořil kolem sovětských obrněných transportérů, a lidé hovoří s některými vojáky, pokud tito mají ovšem zájem a jsou vůbec nějakého projevu schopni. Od prvních chvil je patrná maximální snaha našich lidí vysvětlit těmto „molodcům“¹¹, kterým je většinou tak kolem dvaceti let, že zde žádná kontrarevoluce není a že je nikdo nevolal. Tváří se zčásti nechápavě, zčásti rozpačitě, zčásti hloupě. Oni totiž vůbec tak vypadají. Zároveň si také uvědomují, že přesto, že si z konce 2. světové války jako čtyřletý celkem nemohu nic pamatovat, mám takový dojem, že tito sovětsí ochránci vypadají skoro stejně dnes jako tehdy s tím rozdílem, že mají moderní zbraně a prostředky. Jsou všichni po zuby ozbrojeni, ale uniformy mají nepěkné, pošpiněné, pomačkané, dlouhé pláště skoro až na zem, loď[ič]ky, helmy. Jsou mezi nimi takoví praví ruští Volodové, ale zároveň celá škála různých asijských typů. Voják, který byl našimi lidmi právě „duševně znásilněn“, se chvílemi zešíroka usmívá a říká – *Mir budět, budět mir*, my ale víme jaký, ten sovětský!

Pokračuji Pařížskou třídou na Staroměstské náměstí. Zde je v podstatě obranná pozice protiletadlových kanonů. Obklopují celé náměstí kolem dokola s hlavními namířeními ven. Opět hloučky kolem nich, úporné snahy o vysvětlování a rozumnou konverzaci s vojáky. Také ovšem beznadějná mávnutí rukou a gesta. Není totiž s nimi

7 Název stanice je odvozen od nedalekého větrného mlýna „Větrníku“ na pražském Břevnově, který je jedinou dochovanou památkou tohoto typu na území Prahy. Stejný název nesou i tamní známé vysokoškolské koleje.

8 Kolem půl osmé ráno vtrhli do budovy rozhlasu ve Vinohradské ulici první sovětsí vojáci. Vysílání pokračovalo zhruba do devíti hodin. Studiu 7 se podařilo skrytě fungovat až do rána 22. srpna. Vysílání převzala další neokupovaná i improvizovaná studia. JEŠUTOVÁ, Eva a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům. Z osmi desetiletí československého rozhlasu*. Český rozhlas, Praha 2003, s. 338–345.

9 Jedná se o dnešní areál ministerstva obrany mezi ulicemi U Prašného mostu a Milady Horákové, kde byla umístěna mj. Vojenská politická akademie Klementa Gottwalda v Praze.

10 Jde o Strakovu akademii, dnes sídlo vlády ČR a Úřadu vlády ČR.

11 Míněno mladíkům, chlapíkům.

kloudná řeč. Vyšší důstojník, který byl přinucen zapojit se do debaty a vypadá inteligentněji, odpovídá na otázku, před kým nás přišli chránit, že proti buržoazii. Ozývá se smích, přitom je to vlastně tragédie. Nakonec se důstojník odvolává na pravdy z moskevských novin a my jsme s našimi argumenty opět znatelně nepronikli. Na náměstí, které vždycky bylo místem národních tradic, jsou u Husova pomníku skupiny mladých chlapců a děvčat, na pomníku samém jsou již čs. vlajky. Na lešení domu vedle Kinského paláce vyvěšují dva chlapci další čs. vlajku. Z druhé strany náměstí přichází muž s hláskou troubou a vyzývá k ignorování okupantů. Vzápětí promlouvá z pouličního rozhlasu prezident [Ludvík] Svoboda a důrazně vyzývá obyvatelstvo Prahy, aby zachovalo rozvahu a klid a nenechalo se strhávat k otevřeným akcím. Zde v hloučících se také dovidám první smutnou zvěst, že u čs. rozhlasu již byla prolita naše krev. Někdo říká, že bylo zastřeleno pět lidí...¹²

Železnou ulicí, kolem Karolina a na Příkopy. Zde tábory lidu v pohybu sem a tam podél ulice, kterou občas sem a tam projíždějí sovětské transportéry a vozy. Reakce lidí je tak spontánní, že to nelze ani dost dobře popsat. Rovněž tak celková atmosféra je plná rozhořčení a nenávisti. Já osobně mám pocit jakési spouště a není to naprosto jenom tím, že vidím nabourané dodávkové auto, zničenou refýž a protlačené pásy tanků ve vozovce. Jak projíždějí sovětská vozidla, projevují jim lidé své „bratrské city“. Desítky hrozících zaťatých pěstí, přivaly výkřiků plným hlasem, některé chraplavé a skoro zoufalé s pocitem jakési bezmoci –

Vy kurvy!

Prasata!

Svině zasraný!

Jděte domů!

Kdo vás sem zval?!

Jděte do prdele!

Nenávidíme vás!

Hanba, fuj!

– a kdo má co po ruce, hází na ně. Vzduchem létají odpadky, plivance. To samé dole Na Můstku, zatímco po Václavském náměstí proudí neuspořádané shromáždění lidu. Atmosféra plná rozhořčení, nenávisti, odhodlání, obav. Jdu pořád dále nahoru. Již od Staroměstského náměstí si uvědomuji, že nemám fotoaparát, a uvažuji o cestě zpět do Ruzyně. Pokračuji však ještě dále nahoru k soše sv. Václava, poněvadž již z dálky je vidět vřava. Skutečná vřava. Mezi sochou sv. Václava, která je již oblepena plakáty a popsána nápisy, které jasně vyjevují naše pocity k okupantům, a Muzeem, jehož rampa je plná lidí, jsou v davu úplně uzavřeny dva těžké sovětské tanky a nemohou dál. Všímám si více jednoho z nich a hlavně jeho posádky nahoře. Voják drží samopal hlavní směrem k davu a tváří se nepopsatelně tupě. Vypadá, jako by váhal, zdali má střílet, nebo ne. Asi se také trochu bojí. To, co na Příkopec, zde v koncen-

12 Ve Vinohradské ulici u budovy rozhlasu zahynulo první den okupace celkem 16 čs. občanů (příčinami bylo zastřelení, střepiny ze zničeného sovětského tanku, rozjetý nákladní automobil a důsledky požáru okolních domů). Další dva lidé zemřeli v následujících letech, jejich úmrtí byla důsledkem zranění z 21. srpna před rozhlasem. PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Okupace 1968 a její oběti*. VHÚ, Praha 2017.

trované míře. Lidé dokonce jednu chvíli skandují – *Fašisté, fašisté, fašisté, gestapo, gestapo, gestapo!* – a nikomu to nepřipadá nepřiměřené. Tanky občas zamanévrují takovým způsobem, že se zcela neočekávaně pootočí nebo vyrazí o kousek z místa. Je opravdu potřeba dávat pozor, tank není automobil! Nakonec je dav nucen poněkud ustoupit. Po celém Václavském náměstí zatím přejíždějí nákladní automobily sem a tam, jsou ozdobené našimi vlajkami a hesly a plné mladých lidí, skandujících hesla – *Dubček, Svoboda, Dubček, Svoboda!* Ze všech stran pískání, výkřiky. Od budovy stavby nového parlamentu¹³ sjíždí jeden takový vůz, chlapci i děvčata sedí dokonce i na motoru a jeden z těch předních chlapců má úplně zakrvácený obličej. Chvilí se ještě pohybují v těchto místech a pak odcházím na pracoviště v Krakovské [ulici]. Je asi půl desáté. Odkládám těžkou kabelu a vydávám se na cestu do Ruzyně. Doufám totiž, že když se dostanu na Letenskou pláň cestou, kterou jsem přišel sem, bude z Letné jezdit autobus 134, a nebude to tedy tak dlouho trvat. Po této trase tedy zpět na Staré Město, jelikož pospíchám, nikde se příliš nezdržuji. Když jdu kolem sovětského „položenijsa“¹⁴ pod letenskými schody, míjí zároveň jeden transportér mladá blondýna a zasykne na vojáka nahoře s plnou energií a nenávistí – *Svolodž!*¹⁵ Voják se tváří nepředstavitelně tupě, a zřejmě se ho to tedy nijak nedotklo. Nahoře od schodů [pokračuji] dále parkem směrem k budově ministerstva vnitra. Potkávám starou paní, která se starostlivě ptá, zdali může touto cestou projít, zdali se tam nestřílí. Opravdu předtím výstřely slyšet bylo, pocházely však odněkud z centra, a tak ji ujišťuji, že se projít dá. U budovy ministerstva vnitra vidím několik sovětských transportérů.¹⁶ Řádně lituji, že nemám aparát už teď – tři transportéry a v pozadí silueta Hradčan – působí to opravdu velmi smutně. Jdu nejprve do Korunovačnické ulice a čekám na autobus linky 119. Starší paní vedle mne, když na Korunovačnické začínají vjíždět těžké sovětské tanky, rozčileně povídá – *Já vám řeknu, já jsem si hned myslela, že ten leden¹⁷ nic dobrého nepřinese.* Registruji to jako důkaz nevyčerpatelnosti umění nechápat, které bude mezi námi zřejmě bohužel vždy, názor je to však v těchto chvílích ojedinělý i u lidí tohoto typu. Přijíždějí další tanky a další – odhaduji jejich počet na 30–40. Jejich čelo zastavuje zřejmě někde poblíž sovětského velvyslanectví¹⁸ a nehýbá se. Teď je mi už zcela jasné, že se odsud autobusem nedostanu, a tak v naději, že snad linkou 134 [ano], vyrazím přes Letnou směrem ke Špejcharu. Ve vzduchu je cítit napětí, ale zároveň i to, že se to týká nás

13 Na přelomu dubna a května 1946 přesídlilo Prozatímní Národní shromáždění do budovy bývalé Pražské burzy peněžní a zbožní vedle Národního muzea. V roce 1966 byl architekt Karlem Pragerem, Jiřím Kadeřábkem a Jiřím Albrechtem zpracován návrh na přestavbu a rozšíření této budovy, která trvala až do přelomu let 1973/1974. Do roku 1992 v rekonstruované budově sídlilo Federální shromáždění, potom Rádio Svobodná Evropa. V roce 2009 byla budova předána Národnímu muzeu.

14 Míněno vojenské ležení.

15 Míněna „svoloč“, tedy chátra, sebranka, holota, lůza.

16 K situaci na ministerstvu vnitra v srpnu 1968 viz např. ŽÁČEK, Pavel: Komunisté nezvedají prst, nýbrž pěst. *Paměť a dějiny*, 2008, roč. 2, č. 2, s. 18–37 a TÝŽ: Motáky plukovníka Kroha. Svědectví náčelníka objektu „Letná“ o průběhu okupace. *Paměť a dějiny*, 2008, roč. 2, č. 3, s. 62–77.

17 Tzv. lednové plénum (zasedání ústředního výboru KSČ) proběhlo ve dnech 3.–5. 1. 1968, došlo na něm k odvolání Antonína Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, na tento post byl zvolen Alexander Dubček. Zasedání se považuje za počátek Pražského jara.

18 Sídlilo na náměstí Pod kaštaný č. 1 v Bubení na Praze 6, poblíž Místodržitelského letohrádku.

všech, a tato atmosféra je zcela rozpoznatelná. Cesta ke Špejcharu mi utekla dobře, jdu a povídám si s nějakým mladým mužem. Další salvy výstřelů a konstatujeme, že by to mohlo být někde u Strahova. Na Špejcharu se rozcházíme a já pokračuji po třídě Obránců míru¹⁹. Občas vyslechnu zprávy čs. rozhlasu u nějakého toho hloučku s tranzistorem. Pracovníkům rozhlasu se podařilo vzápětí po přerušení vysílání zařadit vysílání ostatních krajů v republice a sám pražský štáb přešel okamžitě na nějaké tajné rezervní stanoviště. Je obdivuhodné, jak se ti rozhlasoví pracovníci drží!²⁰

Kolem politické akademie, na dvoře, sovětsí vojáci ve svých typických postojích. Zároveň vidím, že autobusy již nejezdí vůbec žádné, a tak pokračuji dále v ostré chůzi. U střěšovické vozovny úplný klid a podobně až na Petřiny. Je to ale zatraceně pořádný kus cesty a ještě k tomu do kopce. Z Krakovské jsem vyšel po půl desáté a teď už bude pomalu poledne. Na Petřinách je pozice sovětských tanků u stavby nového hotelu a pak přímo u Ústavu makromolekulární chemie. Před ústavem vidím již z dálky několik zaměstnanců v takovém, pro tyto chvíle typickém, vzrušeném postoji. Zahybám za ústavem na silnici, kterou jsem několikrát šel v noci od tramvaje. Je zatarasena dvěma sovětskými tanky, ale pěší mohou procházet. Tanků tudy muselo projet také mnoho podle odřených dlažebních kostek. Krátce po dvanácté dorážím konečně do Ruzyně. Hned pouštím rádio a sleduji další zprávy čs. rozhlasu. Něco pojmím, poněvadž je mi jasné, že na oběd ve městě se již nedostanu, připravím si aparát, náhradní filmy a beru aktovku. Nato vyrážím do Prahy a pro změnu půjdu přes Bílou horu, Břevnov a Hrad. Jak stoupám cestou do kopce, mívám hlouček lidí a slyším, že ráno při příjezdu sovětských jednotek (nezaslechl jsem kde) byli spatřeni lidé, kteří jim mávali.²¹ Další případ umění nechápat, jsou to ovšem jenom výjimky a proti té spontánní jednotě, která v této chvíli vládne, je to vlastně bezvýznamné. Jdu dále podél zdi obory [letohrádku Hvězda] a před Vypichem narážím na sovětské „položeniye“ nákladních automobilů a štábních vozidel. Je jich tak kolem padesáti. Také vojenský vrtulník. Na cestě kolem mě zastavuje sovětský voják a nechce mě pustit dál. Přiblíží se ještě asi tři další – dávám jim stručně najevo své pocity se snahou, aby tuto situaci pochopili, vzápětí si však uvědomuji, že jsem přecenil jejich inteligenci a oni se také tváří tak, jako bych si z nich dělal legraci. Obracím se a dále pokračuji oborou. Cestou si říkám, jaká je to tragédie, že tolik lidí žije v úplně prolhaném světě – tito vojáci si snad opravdu myslí, že nám přišli pomoci!

Na Vypichu další „položeniye“ v síle asi deseti tanků. [Jdu] Dolů přes Břevnov podél odřené vozovky. Z města přichází pěšky stále více a více lidí. Jsou asi dvě hodiny pryč, chodí již z „práce“, ale také z nákupu, když už se na ně od rána dostala konečně řada. Fronty u obchodů s potravinami se však ještě od rána nezkrátily, přibývají další lidé. Blížím se k Pohořelci, jsem zvědav na [Pražský] Hrad. Přicházím k Hradčanskému náměstí kolem Černínského paláce, ulice zatarasena sovětským tankem. Je

19 Od roku 1990 nese ulice jméno po JUDr. Miladě Horákové (1901–1950).

20 K úloze rozhlasu v srpnu 1968 více viz DIENSTBIER, Jiří – LÁNSKÝ, Karel: Rozhlas proti tankům. In: *Srpen 1968*. Práce, Praha 1990, s. 17–116; SÍGL, Miroslav: *Na vlně 490 metrů*. Naše vojsko, Praha 1990 a VOLNÝ, Sláva (ed.): *„Jsme s vámi, buďte s námi!“ Vzpomínky redaktorů Československého rozhlasu nejen na srpnové události roku 1968*. Prostor, Praha 2013.

21 Jde o jedno z tradovaných, byť nedoložených tvrzení.

obklopen lidmi, kteří se pokoušejí o snad nemožné – vysvětlit těmto vojákům, že jsou obětí špatné politiky jejich vlády. K tomu různé reakce, zcela spontánní a přirozené. Přijíždí naše dodávkové vozidlo, které je však řízeno ruskými vojáky. Tank okamžitě couvá a vozidlo propouští. Pak chce tank obsadit původní pozici, nedaří se mu však dostat se z místa. Jeden muž z davu pohotově nabízí zápalky, což jest pochopitelně doprovázeno z naší strany huronským smíchem, zatímco druhá strana tuto pomoc nepřijímá. Posléze se tank pohne a obsadí původní pozici. Trefné nadávky, posměch. Nenápadně fotografuji. Dále se dostávám po Radnických schodech²² a ulicí Ke Hradu k druhému vstupu na Hradčanské náměstí, které je zase zahrazeno nákladním automobilem. Tak tady byly sovětské tanky, jak jsem slyšel, [už] tak kolem druhé hodiny ranní. Opět vojáci a naši lidé, trpělivě a vášnivě vysvětlující. Tito „molodci“ zde vypadají spíše zarputile a nepřístupně, také se sápu na jednoho fotografa, proto opět nenápadně pracuji. Starší pán je nemůže přesvědčit o tom, že by rád prošel, jelikož tam bydlí. Průhledy je vidět, že před vchodem na první hradní nádvoří stojí asi tři tanky. Pokračuji dolů Nerudovou ulicí, přes Malostranské náměstí a ke Karlovu mostu. Zde všude je volno a celkem klid. Přecházím Karlův most a při pohledu doprava vidím plné nábřeží sovětských tanků. Také vlevo na Mánesově mostě sovětská pozice. Z Křižovnického náměstí [jdu] na Smetanovo nábřeží. S výhodou využívám podloubí a toho, že vojáci jsou zabráněni ošetřováním tanků a výzbroje, k dalším záběrům. Nevidí totiž fotografie rádi. Jak jdu po protějším chodníku podél Vltavy, mímám mladíka, který filmuje kamerou sovětské tanky. Přibíhá sovětský voják, dva další a přitiskují ho k zábradlí. Pro shluk kolem nevidím, co se děje dál. Říká se, že berou filmy, někdy i fotoaparáty. Blížím se k Národnímu divadlu a střetávám se s jedním bývalým kolegou ze školy. Chvilí hovoříme. Také zde jsou hloučky kolem sovětských tanků a lidé se pokoušejí vysvětlovat. Na jedné straně je to jistě správné pokusit se těmto vojákům vysvětlit situaci, která jim byla podána úplně jinak, aby pochopili, styděli se a šířili to dál, hlavně doma. Na druhé straně však je to pro naše lidi úloha ponižující, neboť co my máme co vysvětlovat těm, kteří nás napadli a na naše argumenty mají jenom tanky, děla a samopaly. Od přítele se mimo jiné dozvídám, že v Holešovicích byli na přijíždějících tancích spatřeni civilisté spolu se sovětskými vojáky. Zřejmě jako vůdčové. Tak už se tedy objevují zrádci nebo objednaní zrádci, anebo že by jenom pracovníci sovětského velvyslanectví?²³ Rychlé a bezpečné obsazení klíčových pozic v celé Praze během několika málo hodin tomu může nasvědčovat, i když sovětské vojáky byli u nás kdykoli předtím jako doma. Rozcházíme se s přítelem a já pokračuji směrem k Národnímu divadlu. Tanky zde popojíždějí, manévrují. Chvilí stojím v malé skupince přímo u křižovatky u Národního divadla. Jeden mladík zde vykládá, že nějaký jeho přítel mu sdělil následující, prý spolehlivou informaci. V nedávné době byla u nás objevena velká ložiska uranové rudy. Že o to Rusové projevíli zájem, není pochyb. Teď ale dál – naši zástupci zřejmě dali najevo, že se tak může stát jedině oproti řádné protihodnotě. Toto bylo z druhé strany víceméně odmítnuto, a tak naši zástupci vypsali na způsob těžby řádný konkurs, z kterého zatím nejlépe vycházejí Angličané

22 Jsou nazývány také Radniční schody.

23 O případu bohužel není známo nic bližšího.

a Francouzi. Je jasné, že ze strany Moskvy je mnoho a mnohem podstatnějších důvodů této intervence, jistě však důvody hospodářské hrají také svou roli.²⁴ Rozcházejí se, a než se vydávám dále, přichází z Národní třídy na v současné době rozkopanou křižovatku větší skupina mladých lidí nesoucí čs. vlajky. Ti čelní nesou vlajku, která je zakrvácená.

Toto je krev třináctiletého chlapce, toto je krev třináctiletého chlapce! – [skandují] a postupují dále tam, kde stojí sovětské tanky. Všichni tuhne, ozývá se ženský vzlykot...²⁵

Po chvíli pokračují dál po Národní třídě. Jako všechny hlavní ulice je značně odřena pásy okupantských tanků. Jsou zde roztroušeně rozestavěny, hloučky našich lidí kolem, obvyklý obraz. Fotografuji a dochází mi první film. Zastavuji se u hloučku, v jehož středu rozčileně hovoří anglicky nějaký mladý turista. Je to západní Němec a neví, jak se dostat domů. Říkám mu, aby šel na francouzské nebo anglické velvyslanectví, jelikož NSR²⁶ nemá v Praze vlastní zastoupení. Nakonec se nabízí jeden starší pán, že jej zavede do Bartolomějské ulice a zeptají se tam.²⁷ Domníváme se, že je to jednoduché, má-li všechny papíry v pořádku, není však divu, že je rozčilen po tom, co zde dnes asi zažil.

Přecházím na druhou stranu ke kinu Metro²⁸, po Národní třídě, směrem od Jungmannova náměstí přichází velký, spořádaný průvod. V jeho čele nesou mladí lidé čs. vlajky, některé jsou zakrvácené. Průvod a lidé kolem zpívají čs. hymnu, je to zřejmě smuteční průvod obětím u rozhlasu z dnešního rána. Chvilky, které se nedají zapomenout.

Hledám vhodné místo k výměně filmu. Chci se posadit na plácku u Skořepky, tam si však v plné zbroji hoví několik okupantů. Jdu tedy dál Martinskou přes Uhelný trh a Perlovou přicházím do ulice 28. října. Zde vidím, jak dobrovolní kolportéři rozdávají nějaké letáky. Je to výzva spojeneckým vojákům v ruštině, němčině a polštině, aby se zamysleli nad svým posláním. Bude to něco platné proti zafixovaným lžím z moskevské *Pravdy*?²⁹

U Jungmannova pomníku měním konečně film a pokračuji dál směrem k Václavskému náměstí kolem dalšího hloučku u sovětského tanku. Nahoře se zešíroka a přihloupě usmívá nějaký ten [ruský] „Ivan“ nad rozhořčenými argumenty z davu, jako kdybychom si tady z nich jenom dělali legraci. Pán středních let se dobrou a hlasitou ruštinou pokouší ho přesvědčit o „kvalitách“ výrobků sovětského průmyslu a dokazuje mu, že Rusové neumí udělat ani pořádný automobil. Říká, že automobil Volha je v podstatě Ford, voják ovšem neví, co to je Ford. Je vidět, že hovor se sovětským „molodcem“ je opravdu namáhavý. Nejsme totiž zvyklí na takovou úroveň chápání.

Václavské náměstí je plné procházejících lidí bez cíle sem a tam. Projíždějí stále auta ozdobená vlajkami a hesly, kolem sovětských tanků [jsou] hloučky. Hesla

24 V 60. letech platil SSSR za čs. uran pevnou cenu 135 Kčs/kg, ztráty byly hrazeny ze státního rozpočtu. V té době ovšem množství uranu dováženého z NDR daleko převyšovalo množství suroviny z ČSSR.

25 Nepodařilo se zjistit, o koho by se mohlo v tomto případě jednat. Pokud jde o oběti na životech, v úvahu připadají osmnáctiletí Vladimír Hnulík či Ivan Láita, kteří zahynuli před budovou rozhlasu.

26 Německá spolková republika – dobové označení Spolkové republiky Německo. K navázání diplomatických vztahů došlo až v roce 1974.

27 V Bartolomějské ulici sídlila Krajská správa MV Praha.

28 Kino bylo ve stejnojmenném paláci na Národní třídě č. 25.

29 *Pravda* byl deník ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu vycházející do roku 1991 (založen byl v roce 1912).

a nápisy různé, všechny však vyjadřují náladu tohoto dne. *Dubček, Svoboda, Černík, Smrkovský, Císař, Kriegel, jsme s vámi, nezávislost, svoboda, suverenita, pryč s okupanty* a další v ruštině, *okupanty, iditě domoj, ruskije vragi, zachvatčiki, smert' okupantam*. Jeden z nejvýmluvnějších nápisů zní – *čto skažeš doma mame – u nas mjortvyje*.³⁰ Pod sochou sv. Václava, která je již utopena ve vlajkách, heslech, nápisech a fotografiích našich představitelů, se obracím, hledím dolů a fotografuji. Jede tam skupina tanků a zahýbá do Štěpánské ulice. Přesto, že je teprve pět hodin, je zataženo a je málo vidět do dálky.³¹ Šedomodrý výfukový kouř tanků je však dobře znatelný. Oslovuje mě nějaká starší paní a ptá se, zdali když je tam ten kouř, zdali to jako střelíjí. Ujišťuji ji, že je to jen výfukový kouř. Obracím se a jdu nahoru k Muzeu. Teprve teď si pořádně všímám fasády Muzea. Již na nábřeží mi přítel, kterého jsem potkal, líčil, jak to zde nahoře vypadá. Muselo se to stát nějak asi v tu dobu, když jsem byl v Ružyni, jinak bych ty stovky výstřelů musel zaregistrovat. Průčelní fasáda Národního muzea je doslova poseta důlky po kulometných kulkách, řada oken prostrílená.³² Kulky létaly dokonce i na Dům potravin a nárožní domy naproti. Přímo na rampě Muzea je úplně rumišťe – odloupenuté kousky fasády, sloupů, soch, písek, sklo. Barbarství je příliš slabý a kultivovaný pojem!

Pokračuji nahoru po Vinohradské [ulici] a hned nad hlavním nádražím začíná nepopsatelná spoušť, výsledek to dopoledního dramatu. Všichni to chtějí vidět, zaznamenat, pamatovat [si], vyfotografovat. Sovětské tanky v tomto úseku momentálně nejsou, zato je zde to, co po sobě zanechaly. Hned zkraje se nalézá zdemolované vozidlo a je zapotřebí jisté představivosti k tomu, aby si člověk uvědomil, že to byl autobus. Vedle napříč je jeden vůz pražské tramvaje, zničený, vytlučený. V těchto místech také strhaná trolej elektrického vedení, vyvráceno několik akátů, nabourané sloupy. Fasádu rozhlasu stihl podobný osud jako fasádu Muzea. To nejhorší je však ještě o kousek dále, u křižovatek s Balbínovou a Italskou ulicí. Asi tři zdemolované vyhořelé autobusy a dvě zničená nákladní vozidla ohraničují seshora prostor, v kterém se nalézají sotva podvozky sovětských nákladních vozidel. Byly to vozy s municí. Očití svědkové vyprávějí, že události se zde vyvinuly asi takto – popsaná naše vozidla zde stála napříč již ráno, kromě toho byl celý prostor před rozhlasem a v těchto místech plný lidí, kteří byli odhodláni nevpustit k budově rozhlasu příjíždějící sovětské tanky a vozidla shora. Byl tam velký zmatek, zvláště potom mezi tanky a vozidly samotnými, poněvadž se prý dva z tanků při nějakém tom manévrování srazily. Několik mladých chlapců údajně prorazilo u jednoho tanku sudy s palivem a zapálili je. Od tohoto plamene chytlý vozy s municí a došlo ke strašnému výbuchu. Hořící tank byl ještě přemístěn za roh do Balbínovy ulice, avšak munice již udělala své. K tomu zřejmě sovětští samopalníci ještě střelili, a došlo tak k mnoha zraněním, z nichž několik bylo smrtelných.³³ Byli prý také voláni hasiči brzy poté, co byl zapálen tank, nemohli se však vůbec k místu

30 Řadu protioкупаčních hesel obsahují publikace *Sedm pražských dnů 21.–27. srpen 1968. Dokumentace*. Academia, Praha 1990 nebo PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy Pražského jara 1968–1969*. Doplněk, Brno 1993.

31 Stejně jako v květnu 1945 nebylo v srpnu 1968 moc pěkné počasí.

32 Dodnes jsou stopy po střelbě na fasádě viditelné, byly ponechány jako vzpomínka na srpnovou okupaci.

33 Před rozhlasem zahynulo 21. 8. 1968 celkem 16 československých občanů (viz výše).

přiblížit, poněvadž je sověšší samopalníci ostřelovali. Dalším následkem toho pochopitelně bylo, že u okolních domů byly rozstříleny fasády a u jednoho z nich (č. 23) úplně vyhořel vnitřek. Skutečně je dům poset dülky od střel, fasáda úplně černá, okna vytlučená, vnitřky vyhořelé, které ještě teď prostřikují hasiči vodou. V úrovni ulice, tam, kde byly obchody, výkladní skříně apod., jsou jenom vytlučené, vypálené díry. Chodníky a vozovka jsou plné omítky, roztráštěných cihel, kamení, střepů, skla, větví, ohořelých zbytků, plechů, drátů. Povrch vozovky je černý, ohořelý, prostě hotové jedno spaleniště. Za rohem v Italské, směrem k vinohradskému divadlu, je další úplně zničený a prohořelý autobus, proměněný takřka v hromadu plechu. Ještě teď dohořívají pneumatiky. Obcházím všechna ta místa a fotografuji. Lidí je zde všude tolik, že se musejí mezi sebou doslova prodírat. Do toho občas dešť. Skupina sověšských tanků s posádkami zatím klidně odpočívá stranou v ulici Anny Letenské, jakoby nad dobře vykonaným dílem. Vracím se opět k budově rozhlasu z Italské a Mánesovy ulice. Na balkoně v prvním patře stojí skupina hlasatelů a jeden z nich čte právě prohlášení čs. vlády, resp. její části, která se byla schopna sejít za této situace, vyjadřující její jednoznačný postoj k okupaci naší republiky cizími vojáky.³⁴ Letáky s tímto prohlášením vyšly již odpoledne, poslouchám však znovu. Vláda jednoznačně požaduje odchod okupačních jednotek a jasně opakuje, že tyto nebyly pozvány žádným ústavním orgánem naší republiky. Na balkoně se náhle objevuje také [olympionik] Emil Zátopek. Je nadšeně lidem vítán a pronáší projev coby sportovec. Jeho řeč je však náhle přerušena příjezdem sověšských tanků po Vinohradské shora. Reportér rozhlasu snažně vybízí lidi, aby neprovokovali a nechali kolonu projet. Lidé to chápou, a na jeho výzvu se dokonce otáčejí do ulice zády. Po průjezdu tanků Emil pokračuje a končí tím, že se domnívá, že sověšští sportovci by neměli být připuštěni na olympijské hry v Mexiku, neboť tyto jsou symbolem opravdového přátelství mezi národy a nepatří tam ti, kteří je zjevně narušují.³⁵ Jeho intermezzo má spontánní ohlas.³⁶

Je šest hodin pryč a pomalu se ubírám zpět dolů. Zastavuji se v Krakovské ulici pro deštník, neboť mě čeká dlouhá cesta pěšky, a odcházím Opletalovou ulicí na večeri. Zpátky jdu kolem hlavního nádraží, které je zavřené. Před jeho budovou [je] také silná sověšská pozice. To už se také rozhoduji, že půjdu na Kačerov, což bude pro mne výhodnější než Ruzyně, jak jsem se o tom dopoledne přesvědčil. U nádraží jsem právě ve chvíli, kdy nějaký dobrovolný kolportér rozdává výtisk *Rudého práva*, a zároveň mezi těmi, na které se dostává. Redakce upozorňuje čtenáře, že byla v poledne zcela obsazena příslušníky okupantského vojska a že všichni její pracovníci museli budovu redakce opustit. Jako řada ostatních deníků, rozhlas, televize, přechází *Rudé právo* na nějaká tajná stanoviště, kde se podařilo vyrobit tento výtisk ve znamení jednotného odporu proti okupantům jako konečně všechny zprávy a projevy dneška.

34 Mezi internované politiky patřil např. předseda vlády Oldřich Černík.

35 Olympijské hry v Mexiku se konaly ve dnech 12.–27. 10. 1968. Sověšští sportovci se her nakonec zúčastnili a stali se nejúspěšnější výpravou. Českoslovenští olympionici vybojovali 13 medailí, z toho 7 zlatých, 2 stříbrné a 4 bronzové. Znáмым se stal protest čtyřnásobné zlaté medailistky Věry Čáslavské proti okupaci (během hraní sověšské hymny odvrátila hlavu od soupeřky a podívala se do země).

36 Emil Zátopek (1922–2000) později své protiokupační postoje z roku 1968 odvolal.

Pokračuji tedy dál a pro změnu jdu Rubešovou ulicí, úsek od Vinohradské k Anglické je plný sovětských tanků. Kolem nich hloučky. Je již úplná tma, osm hodin večer. Tylovo náměstí a celá další trasa k náměstí bratří Synků je zcela klidná, sovětské pozice žádné, na dlažbě vozovky jsou však otisky pásů. Lidé chodí pěšky z centra domů. Občas se držím někoho, kdo má tranzistorový přijímač, a tak sleduji zprávy čs. rozhlasu. Za náměstím bratří Synků začínám pocítovat namožené nohy, neslevuji však v tempu. Když jdu kolem budovy Nejvyššího soudu [na Pankráci], vidím ještě za rohem sovětské tanky a transportéry. Pak je zase úplný klid až na Kačerov, na vozovce nejsou dokonce znatelné ani otisky pásů. Konečně asi v devět dorážím do Bítovské [ulice k sestře], a jakmile jsem v bytě, pouštím tranzistorový přijímač. Je špatný poslech, ale sleduji zprávy ještě asi hodinu. Tak tedy pro mne končí první den okupace.

Čtvrtek, 22. srpna 1968

Probouzím se do zamračeného, syrového rána. Hned pouštím tranzistorový přijímač a poslouchám další zprávy čs. rozhlasu. Střídají se jednotlivé krajové vysílače z celé republiky, které jsou nuceny pracovat při své plné legalitě vlastně ilegálně. Poslouchám asi hodinu a posléze se vydávám opět pěšky do města jako mnoho dalších lidí. Držím se včerejší trasy. Občas [si] poslechnu zprávy (tranzistorový přijímač mám s sebou) a čtu letáky a prohlášení, které do této chvíle vyšly a které jsou zároveň vylepovány do výkladních skříní. Cestou vidím u obchodů s potravinami až padesátimetrové fronty. Fotografuji. Na Tylově náměstí zapadám do automatu Jiskra a kupuji si něco k jídlu. Automat normálně funguje, připadá mi to strašně vzácné, že si vůbec po tom včerejšku mohu normálně koupit něco k jídlu. Pak přicházím do Krakovské ulice. V našich místnostech nikdo není, po chvíli opět vycházím. Zdržuji se krátce poblíž pomníku sv. Václava. Na náměstí, nahoře, ve středu, dole, podobný obraz jako včera odpoledne. U křižovatky s Vodičkovou vidím, jak manévrují tanky, a sice takovým způsobem, že občas svévolně vyrazí proti okolo stojícím lidem. Pak se zařazují na chodník a s kanonem do ulice zaujímají pozice před budovou banky a spořitelny. Jdu pomalu dolů, fotografuji. Před bankou jsem svědkem náhlé situace – od Můstku přijíždí menší kolona sovětských vozidel vedená šedou volhou pražské poznávací značky. Nastává značný vzruch mezi lidmi, pískot, jeden fotograf rychle přiskakuje a daří se mu pořídit snímek řidiče za volantem volhy. Přejedou a zabočují nahoře do Krakovské ulice. Další charakteristický obraz. Jeden tank se spuštěným motorem stojí u křižovatky a je obklopen davem. Lidé fotografují ze všech možných míst. Posádka tanku se zřejmě rozhodla, že popojede dál, ale lidé se nemají k tomu, aby uvolnili cestu. Voják v otevřeném poklopu tanku se uchyluje k tomuto prostředku – náhle rychle sáhne za opasek po pistoli. Zaráží však, neboť lidé okamžitě uskakují. A on se na to jenom zešíroka usmívá – dělal si přeci legraci! Někdo z davu křičí – *To je ta vaše kultura* – výstižné!

Na budce u křižovatky s Vodičkovou ulicí je řada plakátů, letáků, nápisů. Jsou ostatně všude tam, kde je to jenom možné. Obsah jednoznačný. Jak čtu, prochází přes křižovatku z Jindřišské ulice na Václavské náměstí průvod dlouhý několik desítek metrů a skandující známá hesla. Také plná nákladní auta s lidmi a vlajkami stále projíždějí jako včera. Docházím k Můstku a mířím na Příkopy. Tu se potkávám

s tetou Ríšou [přítelkyní rodiny], která jde právě domů na Staré Město. Chvíli hovoříme, není potřeba komentovat. Říká mi také o počtu raněných do těchto chvil, kteří jsou jenom v Nemocnici Na Františku (sdělení zdravotní sestry z této nemocnice) – 125 lidí. Vzápětí se srážím s jedním kolegou, také chvíli hovoříme o situaci. Jdu pak dále po Příkopech. Objevují se proužky trikolory na klopách, fotografie Dubčeka, Svobody a připíchnuté cedulky s hesly na prsou.

Jsem asi hodinu v Hyberské v podniku,³⁷ pod okny v Senovážné ulici [je] řada tanků. [Jdu] Na oběd a poté mířím Havlíčkovou a Biskupskou ulicí k budově ÚV KSČ na nábřeží, kde jsem ještě nebyl.³⁸ Již z dálky vidím bariéru tanků, obrněných transportérů a vojáků. Tanky a obrněné transportéry jsou přímo u zdi budovy, před nimi kordon vojáků v helmách se samopaly. Tohle už jsem viděl někde ve filmu a na fotografiích, jenom snad ty helmy byly jiné. Jdu bokem k nábřežní straně, zde jsou tanky postaveny šikmo vzhledem k budově těsně vedle sebe a vojáci za nimi. Před vchodem do budovy prostranství plné tanků. Také zde debata hloučku s vojáky, pozoruji, že se zde zastavil také herec Kopecký³⁹. Hovoříme potom ještě zvláště ve skupince a nějaký muž, asi pětaticátník, se podivuje nad vzhledem sovětských vojáků a přiznává se, že to si tedy tak nepředstavoval. Kopecký pohotově reaguje svým hereckým stylem – *A co jste si představoval? Vždyť to není vůbec Evropa, kdybyste je chtěl porovnávat s naším největším blbečkem, tak byste ho urazil* (jako toho našeho největšího blbečka). Vyjadřuje dále nejistotu těchto chvil, posléze odchází společně s mladou dámou, která ho doprovází. Setkávám se zde také s jednou asistentkou z VŠCHT. Jdu se ještě podívat na Hlávkův most z druhé strany, ale pak již pokračuji směrem ke Staroměstskému náměstí. Jsou asi čtyři hodiny. Na Staroměstském náměstí se od včerejška mnoho nezměnilo, přibýly tanky a hloučky lidí kolem nich. Jdu se ještě podívat na Havelskou [ulici] k Uhelnému trhu, cestou slyším salvy výstřelů jako od Vltavy. Čtu také výzvy a plakáty, ty nejčerstvější varují před shromažďováním se na Staroměstském nebo Václavském náměstí v pět hodin odpoledne k manifestaci, mohlo by toho být zneužito k otevření akce proti našim lidem.

Dostávám se opět na Národní třídu, u křižovatky se Spálenou ulicí je velká tabule na sloupu, kde mimo jiné vidím také první fotografie ze včerejška. Vypadají jako záběry z války. Slyšel jsem během dne, že se střílelo u dětské nemocnice⁴⁰ někde poblíž Karlova náměstí, a také to čtu na ceduli. Mířím tam. Ve Spálené ulici je klid, rovněž tak na Karlově náměstí, kde je však mnoho lidí procházejících všemi směry. Vidím, že nakladatelství Lidové demokracie⁴¹ má také „mírně“ rozstřílenou fasádu. Zabočuji k Palackému mostu a konečně nacházím objekt dnešního okupantského střílení. Přední fasáda rohového křídla budovy pod Emauzy je přímo poseta děrami od kulek. Vážně poškozena je i střecha a střešní vikýře. Fasáda budovy byla přitom velmi dů-

37 Bylo tam sídlo Hlavní inspekce požární ochrany.

38 Jedná se o nábřeží Ludvíka Svobody, kde v budově čp. 12 sídlil v letech 1960–1990 Ústřední výbor Komunistické strany Československa, dnes je zde ministerstvo dopravy.

39 Mínen Miloš Kopecký (1922–1996).

40 Jde o budovu na rohu Karlova náměstí a ulice Na Moráni, která dnes patří ministerstvu práce a sociálních věcí a úřadu práce.

41 Dnes Palác Charitas. Nakladatelství vydávalo v letech 1945–1994 stejnojmenný deník.

kladná s částečným obložením z mramoru. Před budovou rumiště, viz Muzeum. Prý na ně někdo z budovy vystřelil, tvrdí na mnohé dotazy, proč stříleli, „moloděc“ na tanku, a dokonce ukazuje šrám na hlavní kulometu. Představuji si, jak je asi tento „šrám“ starý. Tento voják se také tvrdošijně hájí výroky z moskevské *Pravdy*, dokonce nabízí tyto noviny k přečtení. Snad opravdu věří tomu, že prý posloucháme „amerikánskije“. Lidé v hloučku nakonec uznávají, že to nemá cenu, a rozcházejí se.

Před pátou hodinou se dostávám na Václavské náměstí. Po večeri se rozmýšlím, zdali mám jít na Pankrác, nebo do Ruzyně, stále totiž nejedzí tramvaje. Je šest hodin pryč, od osmi hodin je vyhlášené stanné právo.⁴² Přesto se rozhoduji pro Ruzyni a vyrážím. Ke Staroměstskému náměstí, přes Čechův most, Letnou, Špejchar a Střešovice. Před osmou hodinou potkávám u střešovické vozovny tramvaj jedoucí z Petřin, zřejmě poslední, takže naděje, že bych se alespoň kousek svezl, padá. U [Ústřední] vojenské nemocnice [ve Střešovicích] je již úplná tma, přesto vidím, že na Petřinách, kde byly včera sovětské tanky, již nejsou. Stáhly se ze svých pozic. V Ruzyni je také úplný klid. Přicházím asi v půl deváté a zhruba do deseti hodin ještě poslouchám zprávy. Pak jdu spát. Také dnes [jsem ušel] pěkných pár kilometrů!

Pátek, 23. srpna 1968

Ráno opět poslouchám zprávy čs. rozhlasu. Drží se stále velmi statečně a od samého začátku těchto dnů je zřejmé, že to je ten tmel, který nejvíce pomáhá mobilizovat národ k jednotě. Vidím, že autobusy linky 108 celkem normálně jezdí. Bez potíží se tedy dostávám na Bílou horu, odkud vyjíždějí také tramvaje. Na Vypichu došlo ke změnám, pokud jde o sílu sovětských pozic, zřejmě často mění působiště a složení. V Břevnově a nakonec všude, kde nějaké obchody s potravinami jsou, stále vydatné fronty. U Brusnice tramvaj končí. Vystupuji a znamená to tedy opět do města pěšky. Už jsem si však na to celkem zvykl, lépe řečeno mé nohy. Jdu kolem Chotkových sadů, v ohbí silnice [stojí] dva tanky. Z Klárova je malá pevnost – na jedné straně [střeží] přístup na Hrad, kousek dále za rohem budovu předsednictva vlády. Také na druhé straně Mánesova mostu [jsou] dnes obrněné transportéry. Docházím na náměstí primátora Vacka⁴³. Je zde úplné vojenské ležení. Vojáci porůznu postávají nebo se povalují na vozech a transportérech. Jedna taková skupina se utábořila poblíž soch ve výklenku na rohu náměstí, ale nějak se to k sobě nehodí. Tanky [stojí i] v ústí ulic Platnéřské a Linhartské a u vstupu na Staroměstské náměstí. Přes Staré Město se dále dostávám na Můstek. K původním heslům a nápisům přibývají již od včerejška další se jmény těch, kteří se projeví jako kolaboranti a zrádci.⁴⁴ Přibývají nejen plakáty, ale i jména. Také se objevují poznávací značky vozidel, která jezdí po Praze a ve spolupráci s okupanty prý zatýkají naše lidi, jejichž seznamy byly zřejmě připraveny již

42 Sovětští velitelé vyhlásili zákaz vycházení od 22 hodin do 5 hodin ráno.

43 Jde o Mariánské náměstí, které neslo jméno po komunistickém politikovi a primátorovi Prahy v letech 1946–1954 Václavu Vackovi (1877–1960).

44 Jednalo se o malou skupinu promoskevsky založených konzervativních vedoucích politiků KSČ a funkcionářů Státní bezpečnosti, která se podílela na přípravách a průběhu okupace. Více viz dále.

dávno předem. Je také známo, že část pracovníků StB spolupracuje s okupanty. To mě nepřekvapuje.⁴⁵ Také se již začínají objevovat hesla, která jsou vtipně a humorně zabarvena. Jsou jedinečným odrazem mysli a mentality národa v těchto dnech. A jsou také odrazem toho, jak se celková psychologie, nálada a atmosféra mění. Zpočátku vyjadřovala zejména rozhořčení, hněv, nenávisť. Tyto spontánní projevy se zmírňují, neboť je již všem jasné, že to nemá praktický význam a účinek. Dostavuje se vědomí, že proti moci a síle projevené tak hrubě a brutálně není jiné zbraně než klid, rozvaha a zachování důstojnosti. A jak je zjevné, patří k těmto mobilizovaným vnitřním hodnotám i smysl pro vtip a humor, byť humor v těchto chvílích hořký:

Ztratil jsem přátel pět, teď je s námi celý svět.

Lenine, vstávej, Brežněv se zbláznil.

Sovětský cirkus opět v Praze.

Prátelský stisk (na zdemolovaném autě).

Malý Kolder⁴⁶, ale velká svině... a řada dalších.

Jdu dále nahoru po Václavském náměstí a do Krakovské ulice. Zde rozmlouvám chvíli s kolegou a dozvídám se, že od 12–13 hod. bude probíhat generální stávka. Nebude se také vůbec vycházet do ulic. Pospíchám tedy ještě na oběd, abych se stačil vrátit. Od večerejška večer nebo od dnešní noci je dále obsazena budova ČTK a Opletalova ulice je v tomto úseku uzavřena. Zpět se tedy vrátím kolem hotelu Esplanade a dorážím do Krakovské právě v poledne, ve chvíli, kdy se rozezvučely všechny sirény. Jejich houkání trvá celou hodinu, na ulicích je v tu dobu opravdový klid. Generální stávka se zdařila.⁴⁷

Odpoledne jsem v Krakovské a občas poslouchám dole ve vrátnici zprávy. Kolem páté hodiny si náhodou všímám, jak na Václavském náměstí projíždí tramvaj – je to v těchto chvílích významná událost a vymoženost, že se zase budeme moci svézt v našem městě naší tramvají. K večeru vyzývá rozhlas k odstraňování cedulí s názvy ulic, k odstraňování domovních čísel a dopravních ukazatelů.⁴⁸ Podle rozhlasových zpráv se totiž připravuje noční zatýkání signatářů článku *2000 slov*⁴⁹, a je tedy nutno zmást okupantům cestu a nedopustit, aby někoho našli. Když přestupuji na Kopeckého náměstí⁵⁰, je silný déšť. Vidím dva mladíky se žebříkem a nějakým nástrojem,

45 K tomu více viz např. BÁRTA, Milan: *Inspekce ministra vnitra v letech 1953–1989. Výběr dokumentů*. ÚSTR, Praha 2009, s. 166–192; ŽÁČEK, Pavel: *Odvračená tvář pražského jara. Státní bezpečnost v Praze a spen 1968*. Svět křídél, Cheb 2010, s. 83–166.

46 Drahomír Kolder (1925–1972) podpořil na počátku roku 1968 odchod Antonína Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, brzy se ale projevil silně promoskevsky. Patřil k signatářům tzv. zvачih dopisu a hrál roli při pokusu o sestavení kolaborantské dělnicko-rolnické vlády.

47 Generální stávka proběhla mezi 12. a 13. hodinou v celé zemi na výzvu XIV. mimořádného sjezdu KSČ.

48 Jednalo se o jeden z výrazů odporu proti okupaci, původně spontánní jednání brzy přešlo v celonárodní aktivitu, jejímž účelem bylo zmást invazní síly.

49 *Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům a všem*, manifest vyzývající veřejnost k podpoře reformního hnutí proti sovětskému nátlaku, sepsaný spisovatelem Ludvíkem Vaculíkem. Vyšel v několika periodících 27. 6. 1968 a podepsalo jej více než sto tisíc lidí. V době normalizace bylo mnoho lidí za souhlas s tímto manifestem perzekvováno.

50 Jde o Strossmayerovo náměstí, které neslo v letech 1961 až 1968 jméno komunistického politika Václava Kopeckého (1897–1961).

jak v tom lijáku vytrhávají ceduli s názvem ulice, promoklí snad na kůži. Jedu potom jedenáctkou přes Dejvické náměstí a pozoruji, že zde se dílo již zdařilo – Praha se proměňuje v mrtvé a bezejmenné město. Stále prší, brzo se stmívá, je to takový opět velmi smutný večer. V Ruzyni u rádia poslouchám i cizí stanice. Jsme pochopitelně dychtiví jakýchkoliv zpráv z Moskvy, kam odletěla dnes dopoledne naše delegace v čele s prezidentem Ludvíkem Svobodou.⁵¹ Oproti původnímu předpokladu však jednání dnes neskončí, což je ostatně za této situace pochopitelné.

Sobota, 24. srpna 1968

Máme tedy za sebou již tři zcela výjimečné dny. Zatím však mimořádný stav stále trvá. Vše je závislé na výsledcích jednání v Moskvě. Je už jasné, že jde o jednání. Přepadení, znásilnění, okupování, terorizování musíme vyjednávat a ustupovat – to se rýsuje. Přijímáme alespoň s uspokojením zprávy, že Dubček, Černík a ostatní unesení do Moskvy jsou v pořádku.⁵²

Na ulicích je dnes celkem klid. Přibývají stále hesla a hlavně nápisy. Národ nalézá další způsoby, jak vyjádřit odpor proti okupantům. Objevují se stále více a více vtipné rýmy, pořekadla, říkanky, básničky, které se vzácným humorem reagují na skutečnost. Výkladní skříně, sloupky, tramvaje, autobusy jsou toho plné. Objevují se i kresby, karikatury a některé z nich jsou úplné kreslířské výtvořky. Všechno je to přitom v pohybu, během dne se objevují další, které pohotově reagují na situaci. Co chvíli se objeví nějaký dobrovolný kolportér pěšmo nebo v autě a rozdává letáky nebo zvláštní vydání pražských listů. Vždy se vytvoří hlouček a v několika vteřinách se po výtiscích jenom zapráší. Lidé by se o ně málem poprali.

Přesto, že je teď zdánlivý klid, v noci se střílelo na několika místech. Např. jeden z domů naproti vchodu na nádraží [Praha] Střed^{53a}, které je pomalu uvolňováno pro provoz, poznamenaly dávky okupantských střel. Dívám se na to a říkám si – pročpak? Pak si uvědomuji, že na domě visí velká čs. vlajka s černou páskou přes. To byl asi důvod ke střelení do oken, možná, že vojáci se chtěli jenom pobavit, je to zřejmě jinak nudné, když není do čeho střílet, koho ohrožovat.

Brzy po polední odjíždím do Ruzyně. Dostávám se však jenom na Vypich, a poněvadž nechci čekat na další tramvaj a potom možná dlouho i na autobus, jdu podél

51 Prezident Ludvík Svoboda odletěl dopoledne do Moskvy ve společnosti ministrů obrany Martina Džúra a spravedlnosti Bohuslava Kučery, svého zetě, vedoucího odboru mezinárodních organizací na ministerstvu zahraničí Milana Klusáka, a přednosta kanceláře prezidenta republiky Ladislava Nováka. Dalšími členy „delegace“ byli vedoucí tajemník KV KSČ pro Středočeský kraj Jan Piller, tajemník ÚV KSČ Alois Indra a první tajemník ÚV KSS a člen předsednictva ÚV KSČ Vasil Biřak. Při mezipřistání v Bratislavě se připojil místopředseda vlády Gustáv Husák. Letadlo přistálo v Moskvě ve tři čtvrtě na tři, na čs. delegaci čekali první tajemník ÚV KSSS Leonid I. Brežněv, předseda Rady ministrů Alexej N. Kosygin a předseda Prezidia Nejvyššího sovětu Nikolaj V. Podgornij. Připojili se k nim internovaní funkcionáři a později dorazili ještě další členové.

52 Do Moskvy byli unesení první tajemník ÚV KSČ Alexander Dubček, předseda vlády Oldřich Černík, předseda Národního shromáždění Josef Smrkovský, člen předsednictva ÚV KSČ Josef Špaček a předseda Ústředního výboru Národní fronty František Kriegel.

53a Dnes Masarykovo nádraží.

obory [Hvězda] do Ruzyně pěšky. Dnes tu již nejsou žádné jednotky a[ni] vozidla. Vzpomínám na středu, kdy jsem tudy šel do Prahy, a zároveň si uvědomuji, že tento stav (obsazené důležité státní budovy, rozhlas, redakce [novin a časopisů], televize, budovy výborů KSČ, částečně nádraží, také již univerzity, zavřené obchody odpoledne, narušené zásobování a služby, narušená doprava, spoje, chod průmyslu a sklizeň v zemědělství, stanné právo a pohotovost okupantů střílet mnohdy bez příčiny po lidech atd.) trvá celkem beze změny již čtvrtý den. Z odpoledních a večerních zpráv je zřejmé, že jednání v Moskvě ještě neskončí. Nabízí se přirozeně otázka – o čem všem se tam asi musí hovořit a do jaké míry, když Moskva zřejmě ještě nehodlá naše představitelky propustit. Uvidíme tedy zítra.

Neděle, 25. srpna 1968

Během dopoledne opět poslouchám rozhlas a k polednímu odjíždím do města. Jdu na oběd do automatu [v paláci] Koruna, který je již normálně v provozu. Ze středu Václavského náměstí je slyšet několik výstřelů. Na Václavském náměstí jinak spousta lidí procházejících sem a tam, čtou se nápisy, hesla, říkánky, kterých je dnes ještě více než včera. Místy se musí člověk opravdu srdečně zasmát při vší té tragédii. Obdivuji vtip a různost těchto projevů. Je vidět, že český národ na myslí neklesá. Následující příklady jsou toho důkazem:

Lenine, vstávej, Brežněv se zbláznil, co ty jsi stvořil, on tady zazdil.

Brežněve, učit se, učit se, učit se.^{53b}

Brežněve, jsi kádr, Čingischán byl hadr.

Vyměním vázaného Lenina za svázaného Brežněva.

Brežněv – Hitler.

nebo skupina dalších na jiné téma:

Rusům nedáme ani sousto, zamykejte popelnice.

Povídala kráva krávě, že čte Izvestiji⁵⁴ právě, až to přečte desetkrát, bude skládat doktorát.

Ivane, Nataša chodí s Koljou, přijed' domů, podepsáno – máma (i rusky).

Ivane, posílám ti ponožky a boty, abys mohl mezi lidi – táta.

nebo:

Dvacet let jsme vám lezli do prdele a teď vás máme v zádech.

Pořád jsme vás měli po boku, a když jsme udělali krok vpřed, najednou vás máme v zádech.

a další:

Ruské automaty vás obslouží zdarma a bez čekání.

Vzkaz Jana Husa – vyhnat bratra Rusa.

53b Jde o parafrázi výroku připisovaného V. I. Leninovi.

54 *Izvestija*, tedy Zprávy nebo Zvěsti, jsou ruské (původně sovětské) noviny vycházející od roku 1917.

55 Jednání mezi vrcholnými představiteli KSČ a KSSS probíhalo na hranicích mezi ČSSR a SSSR, v Čierne nad Tisou, od 29. 7. do 1. 8. 1968. Brežněv na něm opakovaně varoval před „kontrarevolucí“ v ČSSR a požadoval splnění řady požadavků. Čs. strana souhlasila s provedením některých opatření a věřila, že se jí podařilo sovětské vedení přesvědčit, že má situaci pevně v rukou. Jednání pokračovala 3. 8. v Bratislavě.

Z programu pražských kin:

Kino „Čierna nad Tisou“⁵⁵ – Ztracené iluze⁵⁶

„Ruzyně“ – Noc plná překvapení⁵⁷

„Moskva“ – Mordová rokle⁵⁸

„Svoboda“ – Návrat⁵⁹

„Šalgovič“⁶⁰ – Konec agenta W54 prostřednictvím psa Fouska⁶¹

„Národ“ – Vstanou noví bojovníci⁶²

Z jídelního lístku:

Ruské vejce v tanku... cena

Grečkův⁶³ zadělávaný mozek... zadarmo

Novotného mozeček... zadarmo

Ulbrichtsmag⁶⁴... cena

Husa Živkovka⁶⁵... cena

A další

Na konci lístku poznámka – Jídla připravil šéfkuchař Kosygin⁶⁶, ceny kontrolovali Indra a Kolder⁶⁷.

-
- 56 Francouzský televizní seriál z roku 1966 natočený podle stejnojmenného románu Honoré de Balzaca.
- 57 Italský film z roku 1960. Jde o narážku na obsazení letiště v Ruzyni a vysazení sovětských výsadkářů.
- 58 Původně divadelní hra Miloslava Stehlíka z roku 1949, zfilmovaná o dva roky později. V roce 1955 vznikla i její rozhlasová verze. V roce 1943 se v malé české vesnici odehrává tragický příběh o odvaze, pospolitosti, ale i zradě, kolaboraci a lámání charakterů.
- 59 Snad narážka na film *Návrat domů* režiséra Martina Friče z roku 1949. Zde je ovšem míněna jako čekání na návrat prezidenta Ludvíka Svobody z moskevských jednání.
- 60 Viliam Šalgovič (1919–1990), agent KGB, který se v červnu 1968 stal (zřejmě na sovětský nátlak) náměstkem ministra vnitra. Byl předem informován o chystaném vpádu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR a se skupinou stejně smýšlejících funkcionářů StB vystoupili na podporu invaze. Více viz např. BÁRTA, Milan: *Inspekce ministra vnitra v letech 1953–1989. Výběr dokumentů*, s. 166–175, 179–192.
- 61 Je o reakci na „špiónskou“ parodii *Konec agenta W4C prostřednictvím psa pana Foustky* z roku 1967 (scénář Oldřich Daněk, Miloš Macourek, Václav Vorlíček, režie Václav Vorlíček). W54 je asi narážka na sovětské tanky T-54.
- 62 Kniha Antonína Zápotockého líčící boje za sociální spravedlnost na konci 19. století. Po druhé světové válce byla upravena i jako divadelní hra, v roce 1950 vznikl stejnojmenný film.
- 63 Andrej Antonovič Grečko (1903–1976) byl sovětský maršál. Účastník druhé světové války, poté velitel Kyjevského vojenského okruhu, skupiny sovětských vojsk v Německu, Hlavní velitel pozemních vojsk, první náměstek ministra obrany a ministr obrany SSSR, v letech 1960–1967 Hlavní velitel spojených ozbrojených sil zemí Varšavské smlouvy.
- 64 Walter Ulbricht (1893–1973) se v roce 1919 podílel na založení Komunistické strany Německa a v roce 1923 se stal členem jejího ústředního výboru. Od roku 1950 generální tajemník Jednotné socialistické strany Německa (SED). V letech 1960–1973 předseda Státní rady Německé demokratické republiky.
- 65 Todor Christov Živkov (1911–1998), od roku 1932 člen Bulharské komunistické strany, v roce 1950 se stal tajemníkem ústředního výboru strany a kandidátem politbyra, o rok později se stal jeho členem. V roce 1954 získal post prvního tajemníka ústředního výboru Bulharské komunistické strany, v roce 1962 se stal předsedou vlády, v letech 1971–1989 byl předsedou Státní rady.
- 66 Alexej Nikolajevič Kosygin (1904–1980), člen ÚV KSSS (1939–1980), kandidát (1946–1948, 1952–1953, 1957–1960) i člen politbyra (1948–1952, 1960–1980). V letech 1964 až 1980 předseda Rady ministrů Sovětského svazu (vlády SSSR).
- 67 Alois Indra (1921–1990) a Drahomír Kolder (viz výše) byli dva z představitelů promoskevského proudu v KSČ. Patřili ke signatářům tzv. zvacího dopisu a hráli roli při pokusu o sestavení kolaborantské dělnicko-rolnické vlády.

K tomu všemu řada karikatur, kreseb apod. Jedna velmi výstižná na Waltera Ulbrichta s podtitulkem – Adolf Ulbricht nebo Walter Vůlbricht. Mimoto existují již od začátku některé symboly, které možno spatřit všude, jako nejjobecnější platí kreslená pěticípá hvězda s nacistickým [hákovým] křížem uprostřed.

Avšak i okupanti, když zde nenalezli žádné známky „kontrarevoluce“ a nepodařilo se jim sehnat dostatečné množství kolaborantů, zvolili taktiku, o které se domnívají, že bude účinná. Zavedli vysílání pro naše obyvatelstvo (vysílač Vltava), obšťastňují nás letáky, které ve velkém množství shazují vrtulníky na město.⁶⁸ Obsah vysílání a letáků je trapný a snaží se nás přesvědčit o tom, že sovětská vojska nám přišla na pomoc. Jejich strategie a taktika zřejmě počítaly s tím, že bude mít před sebou málo vědoucích a málo chápajících sovětské lidi, a nepočítala s vyspělostí a jednotou našeho národa. Pouliční rozhlas, který je zneužit pro vysílání Vltava, je účinně rušen pískotem a houkáním klaksonů, takže tato taktika se setkává s naprostým neúspěchem.

Pokud jde o jednání v Moskvě, odpolední ani večerní zprávy nenاسvědčují tomu, že by se naši představitelé již měli vrátit. Rozhlas uvádí, že rozhovory budou ještě pokračovat, z cizích stanic sem tam probleskují kusé zprávy o průběhu jednání. Začíná být už jasné, že se opakuje Čierna nad Tisou, navíc za těchto zcela mimořádných podmínek. Mám obavy, že budeme výsledky zklamáni a že půjde o některé kompromisy pro nás ovšem nepříznivé. Nerad si to člověk připouští u vědomí té jednoty a neústupnosti, která mezi lidem v těchto chvílích vládne.

Pondělí, 26. srpna 1968

Ráno mě náhle probouzí známý zvuk tanků a transportérů. Ještě není úplně světlo. Vyhlédnu z okna a v ranní mlze a oparu vidím na silnici napříč postavené obrněné transportéry, v prostranství před naší budovou vpravo tank a známé siluety v helmách obstoupily venkovní zeď. Branka je zavřená. Je pět hodin ráno, a jsme tedy obklíčení. Vycházím na chodbu jako ostatní a jdu se podívat z okna na konci chodby. Silnice, která vede přímo kolem, je i zde zatarasena dvěma tanky, zeď hustě obstoupena vojáky. Areál [ruzyňské] věznice je tedy obsazen, obklíčen, včetně nás, přesto, že naše budova je úplně mimo. Pozoruj, co se bude dít dál. Je už pomalu šest hodin. Civilní vozidla a motocykly propouštějí po silnici jen v jednom směru, v opačném posílají objížďkou. Po šesté hodině zkouší jeden příslušník⁶⁹ vyjít z našeho objektu, není mu to však dovoleno. Uvidíme tedy dál. Uvědomuji si, že nemám vůbec nic k jídlu, doufám však, že průchod bude možný. Zatím to totiž nevypadá na to, že by [vojáci] do naší budovy chtěli vstoupit. A skutečně, asi od půl osmé je průchod povolen, nezdržují se tedy příliš a vycházím. Vozidla propouštějí již v obou směrech, i když náš autobus má

68 Zatímco legální vysílání čs. rozhlasu se okupanti snažili umlčet, stanice Vltava začala s vysíláním (z území tehdejší Německé demokratické republiky) již první den okupace, pamětníci vzpomínají na špatnou češtinu, které zněla z éteru. Stanice vysílala půl roku. Okupační vojska také distribuovala velké množství letáků, rozdávali je vojáci na ulicích, byly rozhazovány z obrněných vozidel či z vrtulníků. Více viz BLAŽEK, Petr: Okupační propaganda na československém území po 21. srpnu 1968. In: *Bezpečnostní aparát, propaganda a pražské jaro*. ÚSTR, Praha 2009, s. 199–217.

69 Zde míněno ve smyslu kolega.

co dělat, aby nepoškodil tu hlaveň tanku, který je postaven napříč do ulice. Jak jedeme přes Staré náměstí⁷⁰, je vidět, že vchod do objektu z přední strany je silně obsazen.

Ve středu města [je] celkem klid. V Krakovské během dne několikrát hovoříme o tom, co asi přinesou jednání v Moskvě. Vzhledem k tomu, že ještě neskončila, shodujeme se v tom, že si nelze dělat iluze o jejich výsledcích. V průběhu dne se v tom jenom utvrzují a zároveň se tak připravují na to nejhorší. Vždyť naši představitelé jednají za zdi Kremlu a my zde jsme stále vydáni na pospas libovůli našich „přátel“. To tedy doslova, neboť jak špatná je ukázněnost a organizace vojska, dokazují jejich zásahy proti našim lidem. Nejde už ani o to, že např. včera zastavovali okupanti na několika místech v Praze, zvláště na mostech, naše auta a pod záminkou hledání zbraní a tiskovin brali benzin a případně to, co považovali za vhodné. Ani už tak o to, že berou náhodně i hodinky, tranzistorové přijímače a jiné cennosti (je jasné, že za třiačtyřicet ruských let se těmto dobře známým způsobům z druhé světové války nemohli hned tak odnaučit), ale především o to, že leckdy bez příčiny střílejí po našich lidech. Včera to byla mladá žena na Klárově, která se podle vyprávění očitých svědků pohybovala v blízkosti stanice tramvaje, a jak jsem slyšel, při pohybu ruky po šatech byla vzápětí zasažena střelou ze samopalu⁷¹. Ten voják, který to udělal, si zřejmě myslel, že jej ta žena hodlá napadnout, normální člověk i za těchto podmínek si nedovede tento spoj logicky vysvětlit – co je však možno očekávat od takového vojáka, který byl předem příslušně „zpracován a zpracováván“ a navíc třeba pochází odněkud z ruských stepí? Zrovna tak tragický je případ zastřelení dvou mladých chlapců v pátek nebo v sobotu večer v autě u podolské vodárny a těžké zranění řidiče.⁷² Z toho je vidět, že buď žádné výslovné příkazy nestřílet nemají a ponechává se to na jejich uvážení, anebo takový příkaz mají a opět dle vlastního uvážení nebo nálady jej překračují. Pak stačí jenom říci, že stříleli po kontrarevolucionářích. Jisté tedy je, že vedle těchto „ochránců“ si náš člověk nemůže být jist svým životem.

Když přijíždím k večeru do Ruzyně, vidím, že část obklíčení před naší budovou je již zrušena, soustředili se však na vedlejší areál.

Ve zprávách ještě nic zcela určitého z Moskvy. Některé zahraniční agentury již však leccos naznačují, lze tedy předpokládat ztřešší návrat našich představitelů do Prahy.

Úterý, 27. srpna 1968

Ráno cestou do práce se v tramvaji dozvídám, že naše delegace v čele se Svobodou a Dubčekem je již na Hradě. Skutečně, u Hradu již okupantské jednotky nejsou a vidíme naše vojenská vozidla a příslušníky Hradní stráže. Rovněž tak na Klárově skupina našich chlapců. Nestojí zde asi dlouho, poněvadž radostně kynou lidem v kolem

70 Staré náměstí se nachází vedle ruzyňské věznice.

71 Šlo o šestadvacitiletou Marii Charouskovou, kterou 26. 8. 1968 při přecházení ulice bezdůvodně postřelil sovětský voják. Krátce po převozu do nemocnice zraněním podlehl. PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Okupace 1968 a její oběti*, s. 157–158.

72 Jednalo se o patnáctileté chlapce Karla Němce a Karla Pariška, kteří zemřeli poté, co večer 24. 8. zahájili vojáci střelbu na dodávku, v níž cestovali (řidič Karel Šárka utrpěl zranění). Tamtéž, s. 193, 200.

jedoucích tramvajích. Radost je oboustranná, ale řekl bych taková lokální. Spíše jen jakési uvolnění. Přispívá k tomu to, že okupantské jednotky se stáhly ze všech důležitých venkovních pozic ve městě, průjezdy nejsou omezeny. Jedu dále do Libně na Kolčavku⁷³ a vidím, že zbylá část jednotek, které se nestáhly za město, a je jich ještě dost, se usadila v parcích. Během dopoledne očekáváme, že vystoupí některý z našich čelných představitelů, jmenovitě Svoboda nebo Dubček, aby pověděli národu, co přinesla jednání v Moskvě, když jim tedy národ dal v posledních dnech tak nevídanou podporu a důvěru. To, že se tak zatím neděje, přičítáme s kolegou tomu, že výsledek není zřejmě příliš radostný a hlavně [je] nekompromisní a jednoznačný, a bude jistě zapotřebí si rozmyslet, jak to národu říci. Je však možné očekávat splnění požadavků národa vyjádřených tolika způsoby během těch tragických dnů, když víme, s jakým „partnerem“ máme co činit a za jakých okolností? Je však na druhé straně vůbec možné z něčeho ustoupit, aniž by to pro nás nemělo nepříznivé důsledky? Těžká to otázka a ještě těžší bude asi odpověď – osobně se připravuji na to horší, ale měl bych velikou radost, kdyby to dopadlo spíše lépe.

Konečně ve tři hodiny odpoledne vysílá rozhlas text komuniké moskevského jednání a následuje krátký projev prezidenta Ludvíka Svobody.⁷⁴ Poslouchám v hloučku dole na vrátnici a postupně si uvědomuji, že výsledky jsou šokující. Mám osobně pocit, že je to mnohem horší, než jsem si nejhůře a nejrealističtěji představoval. Původně jsem očekával konkrétní kompromisy. Podle toho však, co jsme slyšeli, byl Moskvou vynucen takový stav, v kterém dosáhnou prakticky všeho, čeho budou chtít. Když potom zanedlouho vycházím na ulici, početné hloučky na Václavském náměstí a atmosféra diskusí v nich je odrazem pocitů rozhořčení, urážky, pokoření. Názory jsou přesto momentálně různé, někteří i to, že nepůjde o okupaci trvalou, že se vrátí naši představitelé a že zůstávají na svých místech, jelikož se nepodařilo v národě získat frontu kolaborantů, považují za jistý úspěch. Všichni jsme však byli svědky posledních dnů a cítíme, že jedině okamžitý odchod okupačních vojsk, zachování všeho toho, co se dosud úspěšně rozvíjelo, a plná náhrada škod, které naše hospodářství utrpělo, to by bylo jedině výrazem národní suverenity a vůle národa. Proti tomu však stojí objektivní politická realita. Jsme součástí bloku, který je plně ve sféře sovětského vlivu. Tento stav je v podstatě výsledkem jaltských dohod z konce druhé světové války v tom smyslu, že Západ a Východ nebudou vzájemně zasahovat do svých sfér vlivu. Rozhodne-li se tedy Moskva, že tady udělá „pořádek“, sami se tomu nemůžeme ubránit, neboť se ve světě nemáme o koho politicky opřít. V současné době jsme vydáni na

73 Byla tam plnírna hasicích přístrojů a laboratoře.

74 Výsledkem jednání vedených od 23. do 26. 8. 1968 v Moskvě byl podpis tajného moskevského protokolu, který prakticky znamenal podřízení se čs. vrcholných politiků sovětské straně. Schválena byla verze vypracovaná Brežněvovým vedením, které reformistům ustoupilo pouze v některých formulacích. Protokol obsahoval požadavky jako zákaz „protisocialistických“ organizací a sociální demokracie, setrvání sovětských vojsk na území republiky, odmítnutí uznání právoplatnosti mimořádného XIV. sjezdu KSČ, zavedení cenzury, konkrétní kádrové změny ve vedoucích funkcích apod. Zveřejněno bylo pouze všeobecné komuniké, vlastní text v Československu v období normalizace koloval pouze v samizdatových opisech. Poprvé byl jako celek vydán v roce 1990, viz BENČÍK, Antonín – DOMAŇSKÝ, Josef: *21. srpen 1968*. Delta, Praha 1990, s. 116–120.

pospas Moskvě, a octnou-li se navíc naši představitelé v moskevském zajetí a národ pod hrozbou tanků a děl, je zřejmě kompromisní jednání jedinou možností, jak zabránit buď strašnému krveprolití, nebo otevřené okupaci se všemi důsledky. Budiž nám útěchou, že Moskva nedosáhla všeho a hlavně že se jí podařilo sjednotit národ za jeho progresivním vedením. Já osobně vidím tyto reálné naděje do budoucna

– že vyburcované vědomí, vůle a aktivita národa jít svou cestou k samostatnosti se všemi vnitřními důsledky nezahyne a že jeho tmelem budou opět ty progresivní síly, které burcovaly před lednem, po lednu a budou burcovat dál,

– že v Polsku, NDR a Maďarsku dojde jednou k něčemu podobnému jako u nás v lednu a promítne se to i v politice Moskvy.

Obě naděje jsou však funkcí času, přičemž první skrývá v sobě i nebezpečí toho, že se vůle a aktivita národa mohou poněkud rozložit nebo obrátit jiným směrem, tj. k otázkám hmotným, nikoli duchovním. Druhá naděje je vyložena funkcí času, žel pro nás, mladší generaci, možná otázkou času ve smyslu historickém.

Projev Dubčekův o několik hodin později nabádá k zamyšlení se nad touto politickou realitou a dle způsobu, jak těžce byl pronesen, je zřejmé, že nemůže zatím nabídnout více než se s touto politickou realitou vyrovnat a nemůže spoléhat na více než na jednotu a charakter národa.⁷⁵

75 Čs. rozhlas vysílal projev okolo 17.30 hodin 27. 8. 1968 – viz *Sedm pražských dnů 21.–27. srpen 1968: Dokumentace*, s. 301–306; VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (eds.): *Komunistická strana Československa. Kapitulace (srpen – listopad 1968). Prameny k dějinám československé krize*, sv. 9, díl 3. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2001, s. 120–124.

Lidé se na mnoha místech – zde na rozhraní Loretánské ulice a Hradčanského náměstí – pokoušeli okupačním vojákům vysvětlit situaci. Marně.

Zdroj všech fotografií: Ivo Masařík

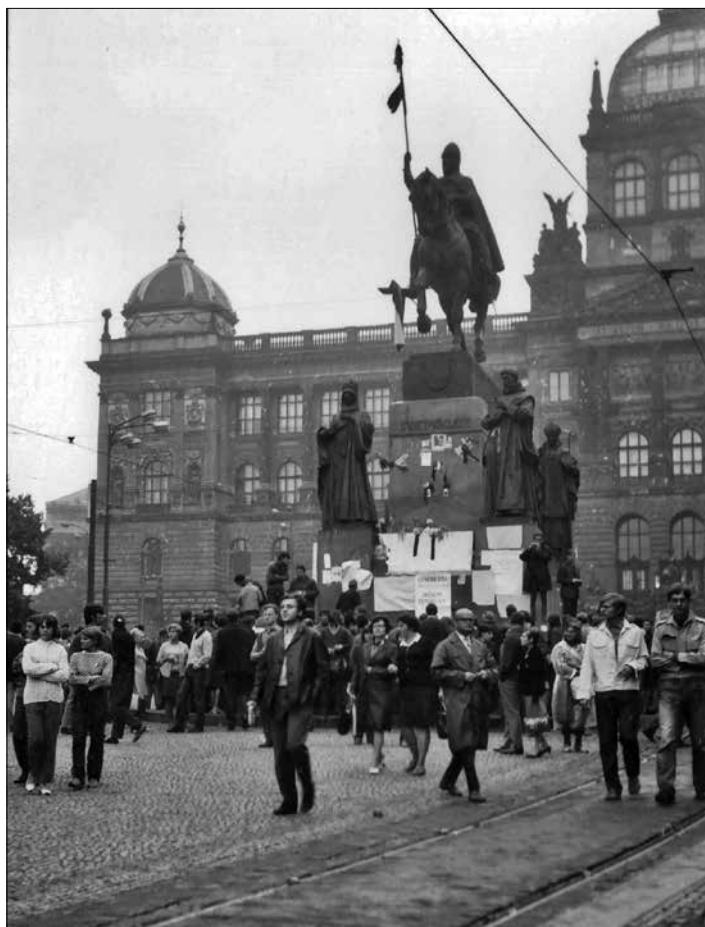

Tankem zatarasené ústí Loretánské ulice na Hradčanské náměstí

Na Jungmannově náměstí. Lidé připevnili protiokupační leták i na tank. Vojáci však nechápou, že v Československu žádná kontrarevoluce není.

Socha sv. Václava jako patrona země české byla jedním z míst, kde se soustřeďoval protiokupační odpor. Za ní je vidět střelami poškozená fasáda Národního muzea.

Sovětské tanky na Smetanově nábřeží (pohled od Národního divadla)

Tank na Smetanově nábřeží před parkem Národního probuzení

Před obchody s potravinami (zde v ulici 5. května č. 1154/45) se v prvních dnech invaze tvořily dlouhé fronty. Lidé v nejistotě z dalšího vývoje nakupovali do zásoby.

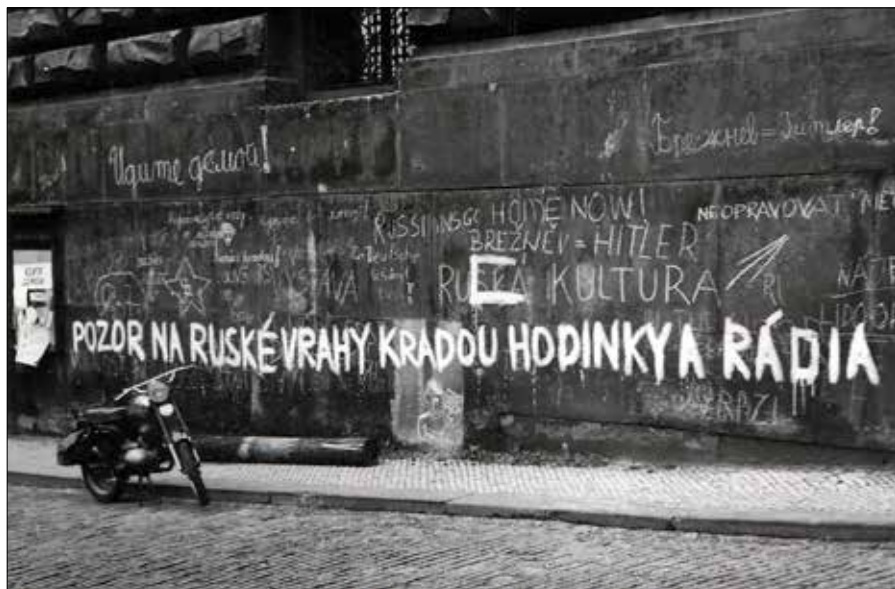
Občané shromáždění u sochy sv. Václava (v levém rohu je vidět kus státní vlajky)

Řada nápisů byla určena sovětským vojákům, byla proto psána v ruštině. Například na maringotce stojí výmluvně: Co řekneš doma mámě? U nás jsou mrtví.

Tanky na Václavském náměstí kousek od křižovatky s Vodičkovou a Jindřišskou ulicí

Zdi byly popsány protiruskými nápisy

Tanky na křižovatce Václavského náměstí a Vodičkovy ulice

Telefonní budka na Václavském náměstí polepená letáky

Jména těch, které lidé označovali jako zrádce

Pohled na Václavské náměstí od sochy sv. Václava. Tehdy tam ještě jezdily tramvaje, ale v prvních dnech okupace doprava fungovala jen v omezené míře.

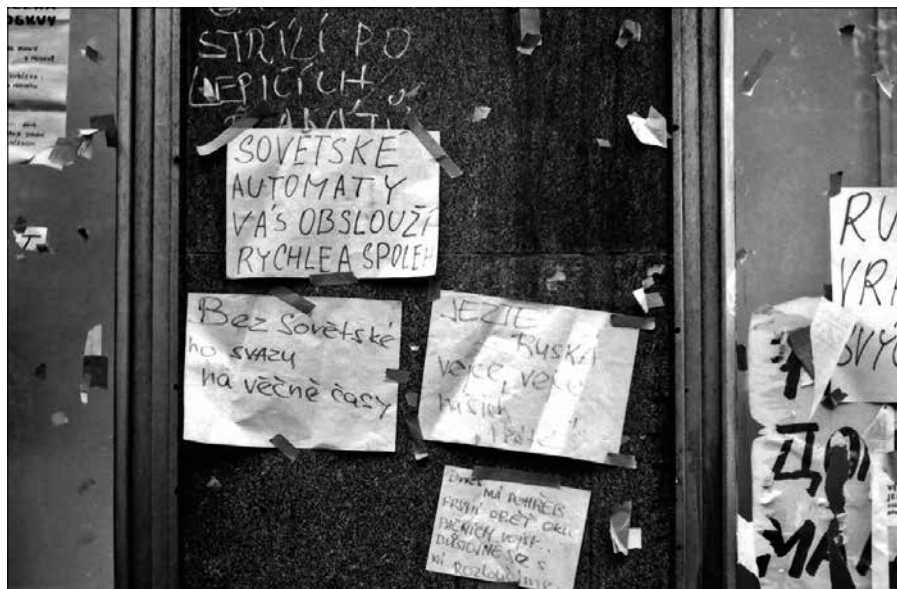

Protiokupační nápisy a letáky byly všude

Řada letáků a nápisů srovnávala události srpna 1968 s děním za druhé světové války a po ní

Proti okupaci se bojovalo i vtípem

Nápis na zdi blízko ústí Krakovské ulice do Václavského náměstí. Část veřejnosti považovala bývalého prezidenta Antonína Novotného za jednoho ze strůjčů invaze. Ve skutečnosti o ní informován nebyl.